

נאציזם ושואה

קורס 2 באר

הסיבות לעליית הנאצים לשלטון

חוזה ורסאי

- המשבר הכלכלי בשנים

1929-1921

- רעיון "מרחב המחיה"

- תורת הגזע והאנטישמיות הנאצית

- אישיותו הסוחפת של היטלר

- המשבר הכלכלי בשנת 1292

- משטר הטרור הנאצי כלפי גרמנים

**הגורמים שיצרו מרמור ותסכול בדעת הקהל הגרמנית בתקופה
שלאחר מלחמת העולם הראשונה:**

צמצום היקפו וכוחו של הצבא הגרמני
לקיחת האחריות והאשמה על המלחמה
השנאה כלפי הקומוניסטים והיהודים
המשבר הכלכלי

סרטון עליית הנאצים

<https://www.youtube.com/watch?v=TMz4rPLiKWw>

מהי אנטישמיות?

היסטוריה של האנטישמיות הולכת אחורה מאות ואלפי שנים. אנטישמיות מוגדרת כ**פעולות איבה או אפליה נגד יהודים כקבוצה דתית או אתנית**. תופעת האנטישמיות מוכרת משחר ההיסטוריה, צורותיה החיצוניות וגילוייה המהותיים של האנטישמיות עברו שינויים בתקופות השונות.

היהודים בכל הדורות סבלו מאנטישמיות ונאלצו להתמודד עימה, ומכאן הכינוי הנפוץ "השנאה העתיקה ביותר"

שנאת ישראל בימי הביניים

<https://youtu.be/WNwIKkwPYVg> הרקע לשנאה זו היה בעיקר דתי

הסיבות לשנאת היהודים בקצרה:

סיבה דתית

רקע כלכלי (יהודים עסקו בהלוואה בריבית)

יהודים מיעוט זר ושונה

כיצד באה לידי ביטוי השנאה בימי הביניים?

פגיעה ביהודים ע"י חקיקת חוקים, לבוש מיוחד ליהודים,

הגבלת מקום מגורים ומקורות פרנסה

דרשו מהיהודים לשלם מיסים

פגיעה פיזית (עלילות דם, גירוש, פוגרומים)

הנוצרים התייחסו ליהודי בחוסר כבוד וייחסו לו תכונות שליליות (בימי הביניים)

רוצחי ישו

אוהבי כסף

רמאים

מכוערים

מסוכנים

רוצחי ילדים

האם בימי הביניים גורל היהודי להיות מושפל הוא נצחי?

בימי הביניים יהודי שהמיר את דתו לנוצרי

יכל להשתלב בחברה הנוצרית

ולא סבל מרדיפות

שנאת היהודים המודרנית

עם התפתחותה של המודרנה עוברים עמי אירופה תהליך של חילון ושל הענקת שוויון זכויות למיעוטים שחיים בקרבם (**אמנציפציה=שיוון זכויות**), ולכן בעת המודרנית נראה פיחות גדול בשנאה הדתית כלפי היהודים

עם זאת, למרות תהליכי החילון והאמנציפציה, נוצרת תופעה חדשה: **אנטישמיות מודרנית**

הקשר בין תופעות אלו מובן: ככל שהיהודים קיבלו זכויות רבות יותר והצליחו להשתלב בחברה האירופית, ואף להגיע בה לעמדות מפתח - כך גברה השנאה אליהם

מי היו האנטישמיים המודרנים?

אנשי האקדמיה

פרופסורים מכובדים

אומנים

ולא כמו בימי הביניים שם היו אנשי הכנסיה

ובני המעמד הנמוך שרדפו את היהודים

האנטישמיות המודרנית

לפי דרימון, הסיבה לשנאת היהודים היא הצלחתם היתרה והשתלבותם המלאה בחברה האירופית בעקבות מתן האמנציפציה.

כפי שראינו, ההוגים המודרניים פועלים ברציונליזם, כלומר שופטים את המציאות לפי ההיגיון השכלי בלבד, ולא לפי מסורות קדומות. ולכן, שנאת היהודים של ימי הביניים תימשך בכסות אחרת - מדעית לכאורה, אך ברור שהמדע וההיגיון גויסו לכאן כדי להצדיק את השנאה הלא הגיונית והלא מדעית.

האנטישמים המודרניים נשענים על תפיסתו של המדען האנגלי צ'ארלס דרווין: אצל בעלי החיים קיים עקרון ה-21 של "ברירה טבעית" - החיות החזקות שורדות, ואילו החיות החלשות נעלמות מהעולם.

דרוין דיבר רק על בעלי חיים וטען שעיקרון זה אינו מתקיים בחברה האנושית וגם אינו צריך להתקיים בה. עם זאת, האנטישמים המודרניים מעתיקים את עקרונות תורתו של דרווין לאנושות וטוענים שגם בחברה האנושית קיימים גזעים נחותים ועליונים, ועל הגזע העליון להשמיד את הגזעים הנמוכים ולהעלים אותם. התורה הפסבדו- "מדעית (מדעית לכאורה) הזאת מכונה "תורת הגזע".

כיצד באה לידי ביטוי השנאה המודרנית?

כתבים ותעמולה

ספרים

קריקטורות

התנכלות ליהודים-הגבלות במשרות ממשלתיות ובכניסה
למקומות לימוד להשכלה גבוהה

מה רצו להשיג ?

לסלק את היהודים מעמדות גבוהות (כלכליות או חברתיות)

לבטל את השוויון (אמנציפציה)

תורת הגזע

תורת הגזע גורסת שכפי שבטבע קיימות תכונות ביולוגיות וחיצוניות המועברות בתורשה, כך גם התכונות היהודיות הטפיליות עוברות בדם מאב לבן ובאות לידי ביטוי בסממנים חיצוניים כגון צבע עיניים, גודל אף וצורת הליכה. וכך, בניגוד ליכולתו של היהודי בימי הביניים להינצל מהשנאה כלפיו באמצעות התנצרות, לא היה לו בעת המודרנית מפלט מן השנאה: היהודים היו שנאים ונרדפו ללא קשר למידה שבה שמרו על המצוות.

תורת הגזע

<https://youtu.be/c7BemrijLtpo>

האם היהודי לפי תורת הגזע יכול לשנות את גורלו?

ליהודים אין פתרון

היהודים לא יכולים להשתנות, הרי אין אפשרות לשנות את הגזע

לכן יש להשמיד את היהודי !!!!

השנאה באה לידי ביטוי ע"י בידוד היהודים ופגיעה בהם בתחומים
שונים

רפובליקת ויימאר

<https://youtu.be/SonniGMR3Wc>

עליית הנאצים

<https://youtu.be/yYPCbcAwq38>

אדולף היטלר מסביר את שנאתו ליהודים בהתנגדות עקרונית ליהדות כדת והגדרת הדת היהודית כהפך-
הגמור לאריות.

בספרו של היטלר "מיין קאמפף" (מאבקי) מסביר היטלר בפירוט את תפיסתו

א. המוסר והמשפט היהודי מעודדים סיוע לחלשים בעוד שהמוסר הגרמני מטפח בני אדם שפועלים
בכוחניות וביצריות (לפי האידאולוגיה הנאצית האדם צריך להתנהל על פי האינסטינקטים הטבעיים
היצריים, לעומת זאת מדגישה היהדות את המוסר)

ב. היהדות דוגלת באחריותו של כל פרט למעשיו ואילו האידאולוגיה הנאצית מבטלת את המצפון, את
האחריות האישית ומחייבת צייתנות מוחלטת בלי עוררין למנהיג

ג. היהדות שואפת לביאת המשיח - תקופה בה ישררו תנאי שלום ושלווה נצחיים ואילו עפ"י האידאולוגיה
הנאצית על הגזע העליון לחתור למלחמה מתמדת עם הגזעים הנמוכים ממנו

לפניכם תרשים של תהליך עלייתו של היטלר לשלטון

חוק ההסמכה
ותהליך ההאחדה

הפלת הממשלה
ועמידה לבחירות
חוזרות במארס
1933

הוצאת המפלגה
הקומוניסטית אל
מחוץ לחוק

הישגים גבוהים
במערכת
הבחירות של
1933; היטלר
נבחר לקאנצלר
גרמניה

חיזוק התנועה
הנאצית במהלך
שנות ה-20
והתמודדות
במערכות
הבחירות השונות

משפט וכליאה

ניסיון ההפיכה -
"הפוטש של
פונדק הבירה"

היטלר מצטרף
לתנועת הפועלים
הנציונל-
סוציאליסטית
ומשתלט עליה.

רדיפת היהודים

מרגע עלייתם לשלטון בבחירות דמוקרטיות, החלו הנאצים ברדיפת יהודי גרמניה. המדיניות האנטי יהודית פגעה בכל תחומי החיים היהודיים.

*יום החרם 1.4.33

*חוק בדבר החזרת הפקידות המקצועית על כנה 7.4.33

*חוק השחיטה הכשרה 21.4.33

*חוק נגד ציפוף בתי הספר הגרמניים להשכלה גבוהה 25.4.33

*שריפת הספרים 1.5.33

חוקי נירנברג

<https://youtu.be/1dvWlqZ9TDk>

2 חוקים מרכזיים:

* חוק אזרחות הרייך

* החוק להגנת הדם הגרמני והכבוד הגרמני: אסורים נישואים וקיום יחסי אישות בין יהודים לבין "בעלי דם גרמני".

שנת 1938 - שנת המפנה וההסלמה

?????? מדוע בשנת 1938 החמירו הנאצים את מדיניותם כלפי היהודים

ההיסטוריונים מצביעים על שני אירועים היסטוריים במדיניות החוץ של גרמניה שגרמו:
לשלטון הנאצי להרגיש שהוא יכול לעשות ליהודים ככל העולה על רוחו

האנשלוס-סיפוח אוסטריה

וועידת מינכן - חבל הסודטים עובר לגרמניה

בשני אירועים אלה הוכח שמעצמות העולם מתייחסות לתוקפנות הגרמנית בסלחנות
ובפייסנות

ליל הבדולח

<https://www.yadvashem.org/yv/he/exhibitions/kristallnacht/index.asp>

אריזציה- נישולם הכלכלי של היהודים

למדנו שבעת עלייתה של המפלגה הנאצית לשלטון היה מצבה הכלכלי של גרמניה ירוד ביותר. השלטון הנאצי האשים את היהודים במצב זה והחליט להעביר את רכוש היהודים לידי ארים.

תהליך זה נקרא **אריזציה - נישולם הכלכלי של היהודים**, שהחל כאמור עוד ב-1933 והוחרף ב-1938. עסקים ורכוש של יהודים הופקעו על פי חוק (לעתים בצירוף מעשי אלימות) והועברו מידי יהודים לידי ארים, יהודים סולקו מן המסחר בבורסה, נאסר עליהם לעסוק כעצמאים במלאכה ובמסחר לסוגיהם, לנהל עסקים ולסחור בירידים ובתערוכות או להחזיק בחפצי אומנות, בתכשיטים ובבגדים יקרים.

בשל חוקים ותקנות אלה נאלצו יהודים רבים למכור את עסקיהם או את רכושם במחיר מוזל לבכירי המפלגה הנאצית ולמקורביה כדי לספק את צורכי הקיום הבסיסיים שלהם.

מלחמת העולם השנייה

<https://youtu.be/DLzKzydm66A>

<https://youtu.be/RVHePvhZkD4> באר

מדינות הציר (גי"א)

<https://youtu.be/X8Hemhryxcs>

גרמניה

יפן

איטליה

המדינות הבאות נכללו בבעלות הברית(בב"א)

בריטניה

ברית המועצות

ארה"ב

קרבות ההכרעה

<https://youtu.be/i7-BirHDaQ4>

חשוב לזכור:

איטליה וגרמניה שיתפו פעולה כדי לכבוש מדינות במזרח התיכון

קרב אל-עלמיין התרחש במצרים

ההישג הראשון של צבאות בעלות הברית הוא סילוק הצבא הגרמני מצפון אפריקה

בוועידת יאלטה החליטו שלושת מנהיגי בעלות הברית להקים גוף בינלאומי שתפקידו יהיה לשמור על שלום העולם

יפן סירבה להיכנע גם לאחר נפילת גרמניה

מלחמת העולם השנייה הסתיימה בקיץ 1945

הסכם ריבנטרופ-מולוטוב

באחד בספטמבר 1939 הכריזה גרמניה מלחמה על פולין ופלשה אליה. בתוך
שבועות מספר נכבשה כל פולין וחולקה בין גרמניה ובין ברית המועצות,
בהתאם להסכם ריבנטרופ-מולוטוב

הפלישה לפולין

כבר עם הפלישה לפולין החלו ההתנכלויות ליהודים:
חיילים גרמנים היכו יהודים, התעללו בהם ואף ירו
למוות. שבועיים לאחר הפלישה הובלו מאות מיהודי
העיר דנציג למחנה הריכוז

מחנות ריכוז

הגרמנים הקימו מחנות ריכוז כבר עם עליית המפלגה הנאצית לשלטון. בשנים אלו, שימשו המחנות כמתקני כליאה גדולים ונאסרו בהם מתנגדי השלטון הנאצי ו"גורמים בלתי רצויים" אחרים, כמו צוענים והומוסקסואלים. המחנות שימשו לא רק לכליאה, אלא גם כאמצעי להשפלה ולשבירת רוחם של הכלואים, וכאמצעי טרור כלפי האוכלוסייה כולה. רצח אסירים, מכל מקום, לא היה מטרה מוצהרת של מחנות הריכוז בשלב זה.

יהודים במחנות הריכוז

גם יהודים נכלאו במחנות אלה, אך לא בגלל יהדותם,
אלא בגלל פעילות נגד השלטון, למשל. בעקבות ליל
הבדולח השתנה המצב, ועשרות אלפי יהודים נשלחו
למחנות הריכוז, בעיקר לדכאו. **רבים מצאו במחנות
את מותם בשל תנאי הכליאה והתעללות השומרים.**

מחנות עבודה

בין המחנות הגדולים והמוכרים היו דכאו, בוכנוולד, זקסנהאוזן, מאוטהאוזן ורוונסבריק. לאחר תחילת המלחמה הוקמו מחנות ריכוז חדשים רבים ונכלאו בהם בעיקר יהודים. חלק מהמחנות שימשו כמחנות עבודה: **עבדו בהם אסירים במגוון עבודות, כמו חציבת אבנים וסלילת דרכים וייצור תחמושת ומדים עבור הצבא.** הכליאה ועבודת הפרך במחנות הריכוז ובמחנות העבודה בתנאים קשים מנשוא הביאו למותם של מאות אלפי יהודים

תמונות מספרות

הרב משה הגרמן בעת כיבוש העיר אולקוש.
שימו לב ליהודים השוכבים על הקרקע

מקור תמונה

קרדיט: מתוך יד ושם

תמונות מספרות

בעיר טארנוב

ם

גורל היהודים

גורלם של היהודים הנתונים תחת שלטונם של הגרמנים הושפע בשנים אלה באופן ישיר מהתפתחותה של המלחמה, החל בפגיעות הגופניות ביהודים וכלה בהפסקת ההשמדה ובצעדות המוות בסוף המלחמה.

שלבים במדיניות

בין חודש ספטמבר 1939 ועד חודש יוני 1941, ניהלה גרמניה מדיניות אלימה ורצחנית כלפי היהודים בשטחים שכבשה: **הוקמו מחנות ריכוז ומחנות עבודה, נתחמו גטאות ומונו מועצות יהודים (יודנראט), רכוש יהודי רב הוחרם ומיליוני יהודים נפגעו בגופם ובנפשם.** האכזריות והיחס הקשה ליהודים בלטו בכל מקום, גם אם קיבלו פנים שונות במקומות שונים.

ההנחיות שקיבלו המפקדים והמושלים השונים מהשלטון המרכזי יושמו בדרכים שונות ומגוונות, ובמקרים רבים התבטאו דרכים אלה כיוזמות שעלו מהשטח. ההשמדה ההמונית של היהודים או כפי שכינו אותה בכירי השלטון הגרמני – "הפתרון הסופי", עוד לא התקיימה בשלב זה. עם זאת, הייתה הסכמה שהיהודים מהווים בעיה קשה, ושיש למצוא פתרון משמעותי אחת ולתמיד.

גורל היהודים וחכמה לאחר מעשה

<https://youtu.be/nJRy8FDfyt0>

גרמניה פולשת לפולין

עם הפלישה לפולין החלו ההתנכלויות ליהודים: חיילים
גרמנים היכו יהודים, התעללו בהם ואף ירו למוות.

איום או הזדמנות?

בשטחי פולין הכבושים חיו למעלה משני מיליון יהודים. מכאן עולה שעם הפלישה לפולין הוכפלה אוכלוסיית היהודים תחת שלטון גרמניה פי חמישה. כרבע מיליון יהודים הצליחו לברוח מזרחה בשבועות הראשונים, אל שטח ברית המועצות, אך לאחר שפולין חולקה והגבול נסגר – מצאו עצמם הגרמנים עם מספר עצום של יהודים בשטחם. היהודים היוו להם גם איום וגם הזדמנות.

גטאות בפולין

אגרת הבזק

<https://youtu.be/ICvPTCJYwGQ>

המטרות בהקמת הגטאות

שליטה באוכלוסייה היהודית

ניצול כלכלי של היהודים

ריכוז היהודים לקראת גירוש ו/או השמדה

בידוד היהודים מהחברה הסובבת

הקמת היודנראט

הקמת היודנראט מממשת כמה מטרות:

1. היהודים הם המנהלים את הגטו נהנים הגרמנים **מחיסכון בכוח אדם** גרמני.
2. **פוחת החשש ממהומות וממרידות בגטו** – מטבע הדברים לא ירצו היהודים למרוד באחיהם.
3. היהודים רגילים להתנהל כקהילה עצמאית בניהול יהודי, ולכן הקמת מועצת יהודים **יוצרת אשליה עבור היהודים** שלמעשה הכול ממשיך להתנהל כרגיל ואין סיבה לדאגה.

המעבר לגטו

עם המעבר לגטו נאלצו היהודים להיפרד מעולמם הקודם:

*היה עליהם להשאיר מאחור כמעט את כל רכושם האישי והמשפחתי (ריהוט, ספרים וכו')

*נותקו קשרים חברתיים עם שכנים יהודים ולא יהודים

*הם נושלו ממעמדם החברתי והכלכלי.

המעבר אל הגטו מחק, למעשה, את חייהם הקודמים של היהודים והעביר אותם אל מציאות חיים חדשה, זרה ונוראה.

היהודים מגורשים מביתם

לא כל הגטאות פעלו באותו האופן ולא בכולם שררו אותם התנאים

- היו גטאות שהתקיימו בהם חיים במשך שנים, והיו גטאות שפורקו וחוסלו בתוך שבועות מספר
- רוב הגטאות היו סגורים וחסומים לכניסה וליציאה. עם זאת, היו גטאות (מעטים יחסית) שנשמר בהם חופש התנועה
- היו גטאות שאכלסו מאות אלפי יהודים, והיו שכונסו בהם רק מאות בודדות
- גטאות רבים נתחמו בשכונות עירוניות, והיו כאלה שמוקמו במפעלים, בבתי כנסת או בדירים של בהמות

חיסול הגטאות

כל הגטאות שהוקמו תחת השלטון הגרמני חוסלו לחלוטין עד אמצע שנת 1944 ולא נותר בהם אף יהודי אחד.

כמו כן, למרות השוני הגדול בין הגטאות השונים, אפשר למצוא בכולם מאפיינים דומים: צפיפות קשה, תברואה ירודה, רעב, אלימות פיזית, עבודות כפייה, קשיים בקיום מצוות.

קרקוב

קרקוב נכבשה בימים הראשונים של מלחמת העולם השנייה והפכה לבירת הממשל הגרמני בפולין. חלק מיהודי העיר ברחו ממנה, אך פליטים מהאזור הגיעו במקומם, ומעריכים שבסך הכול היו בה עד 80,000 יהודים. הגרמנים החלו מיד לפגוע ברכושם של היהודים באמצעות שוד או אריזציה, כלומר החרמת בתי עסק והעברתם לבעלות גרמנית. בהמשך השנה סגרו הגרמנים כמה בתי כנסת והוציאו אל מחוץ לחוק את השחיטה הכשרה.

הגרמנים שאפו לפנות מקרקוב את היהודים, ולכן בחודש מאי 1940 הודיעו השלטונות על גירוש כ-65,000 יהודים אל מחנות עבודה ואל עיירות באזור. בעיר נותרו 12,000 יהודים בקירוב

הקמת גטו

בסוף חודש מארס 1941 הוכרז על הקמת הגטו, וניתנה ליהודים תקופה של חודש אחד לעבור אליו. הגטו הוקף חומה דמוית מצבות יהודיות... היה צפוף מאוד ושרר בו רעב תמידי. היהודים עשו כמיטב יכולתם לחיות בו, אך בהמשך הפעילו הגרמנים אקציות

וגירושים מהגטו אל יישובים אחרים, ובעיקר למחנה העבודה פלאשוב ולמחנה ההשמדה בלז'ץ. עם צמצום מספרם של תושבי הגטו צומצם גם שטחו. האקציה האחרונה התרחשה בימים 13-14 במארס 1943, והגטו חדל מלהתקיים

מחנות ריכוז ומחנות עבודה

נוסף על הגטאות, הקימו הגרמנים מערך עצום של מחנות, שפעלו בכל תחום שלטונם של הגרמנים. בשונה מהגטאות, שלא הוקמו בגרמניה אלא בעיקר במזרח אירופה, הוקמו מחנות ריכוז ומחנות עבודה רבים בגרמניה עצמה.

סוגי מחנות

<https://youtu.be/cKycPLJ446k>

רצח היהודים

חיי היהודים בגטו היו קשים מאוד. הרעב, המחלות והאלימות הפילו חללים רבים ללא הרף. כך השיגו הגרמנים את אחת מהמטרות של ריכוז היהודים בגטו: קידום רצח היהודים.

בהמשך, כשהתקדמה הגשמת "הפתרון הסופי" והוקמו מחנות ההשמדה, החלו הגרמנים בחיסול הגטאות - תהליך של שילוח היהודים מתוך הגטאות אל מחנות ההשמדה ורציחתם בשיטתיות. בחלק מהמקרים פקדו הגרמנים על חברי היודנראט להכין רשימה של מאות או אלפי יהודים למשלוח; במקרים אחרים פשטו הגרמנים על הגטאות ב"אקציות", תפסו יהודים רבים ושילחו אותם

חיסול גטו קרקוב

<https://youtu.be/5qXVVYG2v2I>

"מבצע ברבוסה"

ב-22 ביוני 1941 פתחה גרמניה במתקפה הצבאית הגדולה ביותר שהייתה בהיסטוריה עד היום – "מבצע ברברוסה". במבצע זה פלשו הכוחות הגרמניים לברית המועצות כדי להכניע מדינה זו, שהייתה בעיקר אויב אידיאולוגי: הגישה הקומוניסטית הייתה ההפך הגמור מהאידיאולוגיה הנאצית, וראשי המשטר הנאצי שאפו לחסל לא רק את ברית המועצות, אלא גם את הקומוניזם. יחידות צבאיות מיוחדות, שנקראו "איינזצגרופן" (=יחידות המבצע), נעו בראש הצבא. תפקידן היה לטפל באויבים האידיאולוגים של "הכיבוש הנאצי – תפקיד שהוטל עליהם ב"פקודת הקומיסרים

ומה ההשפעה על היהודים?

עם הפלישה לברית המועצות התחוויר לגרמניה שחיים בשטחי שליטתה עוד מיליוני יהודים. בשלב זה החליט השלטון לזנוח את פתרונות הביניים שניתנו עד כה ל"בעיה היהודית", כמו הגירוש מזרחה או הכליאה בגטאות, ולהמשיך אל "הפתרון הסופי" - השמדת היהודים.

לפלישה היו השלכות נוראות על יהודי ברית המועצות, ולמעשה היא מבטאת את תחילתה של ההשמדה ההמונית בשואה.

רצח היהודים ברוסיה

<https://youtu.be/PrfewO4DHpU>

רצח מהיר וזול??

מאות אתרי בורות היו במזרח אירופה. המוכרים ביותר הם האתר [בפונאר](#), שנרצחו בו כ-70,000 מיהודי וילנה, ובאבי-יאר, מקום הירצחם של קרוב ל-100,000 יהודי קייב כדי להפוך את הרצח למהיר וזול יותר, פותחה מאוחר יותר שיטה נוספת: "משאיות גז". יהודים שנכלאו מראש הועמסו על משאיות מיוחדות, שצינור הפליטה שלהן (האגזוז) הותקן הפוך: במקום שגז הפליטה יצא מהמנוע החוצה - הוא נפלט אל תוך תא המטען הדחוס ביהודים. בתום חצי שעה של נסיעה מאתר הכליאה מתו כל היהודים במשאית, ולא נותר אלא לפרוק את הגופות ולקבור אותן. הרצח במשאיות הופעל באתרים מספר.

חֶלְמְנוּ מחנה ההשמדה הראשון

ועידת ואנזה

בתחילת שנת 1942 התכנסה ועידה של ראשי הממשל הנאצי ב"וילה ואנזה" בפרבר ואנזה שבברלין. בוועידה זו הוסדר שיתוף הפעולה בין זרועות המשטר השונות בנוגע ל"פתרון הסופי" של "בעיית היהודים".

אז מה הוחלט?

בעקבות הישיבה הוקמו עוד שלושה מחנות השמדה והתחיל "מבצע ריינהרד", – השמדת היהודים בשטחי פולין הכבושה ("הגנרל-גוברנמן"). שלושת מחנות השמדה אלה – בלז'ץ, טרבלינקה וסוביבור – מוקמו באזורים מרוחקים ומבודדים יחסית, בקרבת מסילות רכבת. זאת, כדי שתתאפשר הובלת יהודים בקלות והרחק מעין אדם.

מי היה אחראי?

הוועידה הייתה דיון משותף מוקדם בין כל הגורמים לגבי התוכנית
לפתרון הסופי למען תיאום קווי הפעולה. האחריות העליונה
נמצאת בידי הימלר.

סרטון על ועדת ואנזה

<https://youtu.be/yBTblbipy48>

הפתרון הסופי

כחלק מתכנון "הפתרון הסופי" הוחלט על הקמת מחנות שמטרתם המוצהרת: השמדת יהודים בשיטתיות. בששת מחנות ההשמדה המרכזיים הושמדו, למעשה, רוב היהודים שנספו בשואה. אחדים מהשישה תפקדו כמחנות השמדה בלבד, ויתרם היו חלק ממחנות ריכוז ועבודה.

שלבים בפיתרון הסופי

<https://youtu.be/PrfewO4DHpU>

אלבום תמונות

<https://youtu.be/Z3ewvkrNPxl>

היהודים בצפון אפריקה

<https://youtu.be/2NcKf7UWpvl>

גורל היהודים

<https://youtu.be/R6s3ly2ZWWU>

צעדות המוות

צעדות מוות אלה התרחבו מאוד לקראת סוף מלחמת העולם השנייה. כאשר כבשו בעלות הברית עוד ועוד שטחים מגרמניה, הגרמנים נאלצו לסגת ולנטוש מחנות ריכוז, מחנות עבודה ומחנות השמדה בשטחים שכבשו. הגרמנים השאירו במחנות חלק מהיהודים, אך את רוב האסירים הם שלחו לכיוון גרמניה.

הצעדות התנהלו בכל מזג אוויר, ללא ביגוד מתאים או כמות אוכל ומים מספקת.

האסירים הלכו עשרות קילומטרים בכל יום, ללא עצירות מנוחה; מי שעצר - נורה במקום על ידי שומרי הס"ס שליוו את הצעדה. צעדות אלה מכונות "צעדות המוות", שכן שיעור התמותה בהן היה עצום. מאות אלפי אנשים, יהודים ושאינם יהודים, נספו בשלב זה של השואה והמלחמה, ממש על סף השחרור.

על פי החוקרים, היו לצעדות המוות מטרות אחדות

המשך השמדת היהודים: עם סגירת מחנות הריכוז, העבודה וההשמדה, שאפו הגרמנים להמשיך. **1.** את ההשמדה כדי להביא לפתרון הסופי ולהשמיד כמה שיותר יהודים; שילוחם בצעדות המוות היה עוד אמצעי השמדה.

שימוש בכוח העבודה: היהודים נשלחו לכיוון גרמניה ואוסטריה, ושימשו שם כעובדי כפייה, בעיקר. **2.** במפעלים צבאיים. צעדות המוות סייעו, אם כן, בהעברת פועלים חדשים למפעלי הכפייה.

טשטוש ראיות ההשמדה: המחנות ננטשו עם נסיגת הכוחות הגרמנים מפני צבאות בעלות הברית. **3.** הוצאת היהודים ושאר האסירים מהמחנות סייעה בטשטוש עקבות המעשים שנעשו במחנות.

סרטון עדויות צעדת המוות

<https://youtu.be/4et9HkQZVOM>

חסידי אומות העולם

חסידי אומות העולם = אנשים אלו פעלו להצלת יהודים, תוך סיכון חייהם או מעמדם.
פעולתם נבעה מהרצון לסייע ליהודים (ולא למטרת רווח כספי וכו')

המדינה מעניקה אותות הוקרה לאנשים אלה, מנציחה אותם ואף יכולה להעניק
להם אזרחות כבוד במדינה ותגמול כספי מהביטוח הלאומי

נכון להיום, מכירה המדינה ביותר מ-26,500 איש כחסידי אומות העולם. מספרם
...האמיתי גבוה בהרבה - אך לא על כולם אנו יודעים, וכנראה לא נדע לעולם

מחנה ברגן בלזן הופך למחנה עקורים

עם תום המלחמה ושחרור המחנות על ידי צבאות בעלות הברית, נמצאו מאות אלפי יהודים במציאות חיים שונה וחדשה. הם שרדו את השואה, וכעת עמד בפניהם האתגר הגדול של שיקום וחזרה לחיים בעולם ה"רגיל". המעבר היה קשה, ואלפי יהודים מתו לאחר המלחמה בשל מצבם הבריאותי הירוד; במחנה ברגן בלזן, שהפך ל"מחנה עקורים", מתו בשבועות שלאחר השחרור 28,000 יהודים.

מחנות העקורים

הניצולים התרכזו במחנות שונים, בעיקר באזור גרמניה ומרכז אירופה. אל מחנות אלו, שכונו "מחנות העקורים", הגיעו ניצולי מחנות העבודה והריכוז, שורדי צעדות המוות, בודדים וקבוצות שהסתתרו ביערות, קבוצות גדולות של יהודים שברחו לברית המועצות בתחילת המלחמה, וכן יהודים שהתחבאו או הוחבאו בקרב האוכלוסייה המקומית.

במחנות העקורים ניתנו לניצולים תנאי חיים בסיסיים (גם אם לא נוחים) שאפשרו להם לשוב לקו הבריאות. הניצולים הקימו משפחות, השקיעו רבות בחינוך ובהחייאת התרבות והמורשת היהודית וניסו להמשיך הלאה.

לאן יהודים לאן?

ממחנות העקורים ניסו היהודים לצאת לשלושה כיוונים:
חזרה למקום מגוריהם הקודם,
לעבור למדינות אחרות ברחבי העולם
ועלייה לארץ ישראל.

ניסיונות שיקום באירופה:

היו יהודים שניסו לשוב לערים ולכפרים שמהם באו, מתוך תקווה לחזור לצורת החיים הקודמת – אך אי אפשר היה להחזיר את הגלגל לאחור; הקהילות חרבו, ופעמים רבות האוכלוסייה המקומית לא ראתה בעין יפה את חזרתם של הניצולים. ב-1946 אף פרץ פוגרום בעיר קיילצה (Kielce) בפולין. במהלכו נרצחו 42 יהודים ועשרות נוספים נפצעו.

הגירה אל מעבר לים:

יהודים רבים ניסו את מזלם מחוץ ליבשת אירופה. הדבר לא היה קל, מכיוון שלמדינות רבות היו כללי הגירה נוקשים שהקשו על קליטת מהגרים חדשים. בסופו של דבר, בעקבות לחצים כבדים, הסכימו מדינות מספר לקלוט יהודים רבים: כמאה אלף יהודים (כשליש מכל העקורים) היגרו לארצות הברית, שהייתה היעד המרכזי להגירה (חוץ מאשר ארץ ישראל). עשרות אלפים נוספים היגרו לקנדה, לארגנטינה ולאוסטרליה. בריטניה הסכימה לקלוט רק כאלפיים יהודים.

"הבריחה" – העפלה אל ארץ ישראל:

ככל שעבר הזמן, יותר ויותר ניצולים פנו לעלות לארץ ישראל, אלא שהעלייה לארץ הייתה בעייתית. הממשל הבריטי, ששלט בארץ באותה התקופה, אסר על העפלת יהודים אליה (כפי שתלמדו בהמשך). ארגונים שונים התגייסו לסייע בעלייתם של היהודים ארצה, ופעילות זו כונתה "תנועת הבריחה", או בקיצור – "הבריחה". המסעות אל ארץ ישראל היו כרוכים בהברחת גבולות ובתלאות רבות. בסופו של דבר, קרוב לשני שלישים מכלל ניצולי השואה עלו לארץ ישראל. רוב העולים נדדו אל צרפת ואיטליה בדרכים בלתי חוקיות, ומשם הפליגו באוניות מעפילים אל ארץ ישראל. הבריטים, שאסרו על העלייה ארצה, כלאו את המעפילים במחנות מעצר – תחילה בארץ ובהמשך בקפריסין – אך זרם העולים הלך וגבר, ולאחר שהוקמה המדינה עלו ארצה רוב הניצולים שעדיין נותרו במחנות העקורים.

מציאות לא פשוטה....

**אז איך מתמודדים היהודים
במלחמת העולם השנייה??**

רעב

<https://youtu.be/enCSikn0eiE>

להחזיק מעמד

בתקופה השואה הבינו יהודים רבים כי אין להם אפשרות להילחם
צבאית בנאצים, ולכן מאבקם בנאצים ובמטרותיהם התבטא
בהישרדות ובשמירה על צלם אנוש. לגישה זו הם קראו באידיש
"איברלייבן", כלומר "להחזיק מעמד", עמידה יהודית.

קידוש החיים - אמירתו של הרב יצחק ניסנבויים (בגטו ורשה):

"זוהי שעה של קידוש החיים, ולא של קידוש השם במוות.
לפנים (=בעבר) דרשו האויבים את הנשמה, והיהודי הקריב
את נשמתו על קידוש השם. עתה - הצורר דורש את הגוף
היהודי, וחובה על היהודי להגן עליו – לשמור חייו."

קידוש עצם החיים:

הרב ניסנבוים טוען שבתקופה השואה אסור ליהודים לדבוק בגישת "קידוש השם", אלא להפך, עליהם **לעשות כל מה שרק ניתן על מנת להישאר בחיים, גם אם הדבר כרוך באי קיום כל המצוות**.

זאת משום שהנאצים מעוניינים בהשמדתו של העם היהודי מהעולם, והישארותם של היהודים בחיים, **על אף כל התנאים הקשים, היא הניצחון על הנאצים**.

קידוש דרך החיים:

בנוסף קורא הרב ניסנבוים ליהודים לשמור על צלם האנוש שלהם

מטרת הנאצים הייתה לטשטש צלם אנוש בגטו: להפוך את היהודי לחיה שכל תכליתה מסתכמת בחיפוש אחר מזון ומקום מסתור

למרות ניסיונות הנאצים לשבור את הנפש, **על היהודים לשמור בכל כוחם על החיים במובן הרוחני. ההתנגדות היהודית לנאצים תתבטא בשמירה החלטית ומתמדת על דרך החיים, על הערכים, על המוסר ועל המסורת שהיהודים הכירו מחייהם טרם הכניסה לגטו**

דילמות

הנאצים ניסו להשפיל את היהודים ולפגוע ביכולתם לקיים את אורח חייהם היהודי-הדתני. לא פעם הטילו הנאצים במכוון הגבלות על קיום תפילות ועל ציון חגים וטקסים יהודיים, ואף פגעו בסמלים דתיים ותרבותיים מרכזיים ביהדות. גם נסיבות החיים הקשות שנוצרו בגטאות צמצמו את היכולת לשמור על מצוות הדת, ויהודים מאמינים רבים, אשר שאפו להמשיך ולקיים אורח חיים דתי, מצאו עצמם עומדים מול דילמות קשות.

למרות האיסורים והקשיים, יהודים רבים ניסו לשמור על מסגרת חיים יהודית במציאות של הגטאות. פעמים רבות היה כרוך הדבר בסיכון עצמי ובמחיר אישי כבד.

דילמות בקיום המצוות

<https://youtu.be/JxQeF0093yE>

<https://youtu.be/BASBKf2wkuc>

“שלא עשני עבד”

כדי להבין את הלך הרוח של יהודי הגטאות שומרי המצוות נוכל להיעזר בספרות השו"ת שנכתבה בתקופה זו

באחד השו"תים נשאל הרב אשרי על ידי שליח הציבור בגטו קובנה **אם צריך לברך "שלא עשני עבד", שהרי במצב שבו היהודים כלואים בגטאות, נוצר לכאורה מצב שאדם מתפלל כש"פיו ולבו אינם שווים", וזאת בניגוד להלכה**

הרב ענה שברכת "שלא עשני עבד" תוקנה על עבדות הנפש ולא על עבדות הגוף, ויש חשיבות מיוחדת לברך ברכה זו דווקא עכשיו, כשהגרמנים מנסים לדכא את היהודים. זאת כדי להראות שהבחירה לראות עצמנו כבני חורין עדיין בידינו

בשו"ת זה אנו רואים עמידה יהודית של השואל, אשר למרות המצב הפיזי הקשה שהוא נתון בו, עדיין מחפש משמעות לתפילותיו ולמעשיו, בניגוד לכוונות הגרמנים להכרית את הרוח האנושית והיהודית

מה ניתן ללמוד מתשובות הרבנים?

מתוך תשובות הרבנים ניתן ללמוד על תפיסתם העצמית, על הדרך שבה הם ראו את המציאות, ועל הדרך שבה בחרו להמשיך ולהנהיג את צאן מרעיתם, גם במציאות האכזרית של השואה.

השותי"ם נאספו ונכתבו – לעתים בתקופת השואה, לרוב אחריה – על סמך שאלות שנשאלו בתקופת השואה ותשובות שהשיבו הרבנים.

שאלה נוספת

בשו"ת "מגיא ההריגה" סעיף א שואל יהודי את הרב שמעון אפרתי את השאלה הבאה: "בזמן הגירוש מהגטו ישיבה במחבוא קבוצה שלמה של יהודים שהסתתרו מחמת המציק הצורר ימ"ש, כדי שלא ימצאו אותם הטמאים הארורים ימ"ש. ברור שאם היו מוצאים אותם היו מוציאים אותם להורג. ובעת שהרשעים הללו ערכו חיפושים למצוא את האומללים האלו, פרץ תינוק, שהיה בין הנחבאים, בבכי ולא היה כל אפשרות להשתיקו. לו היה נשמע קולו החוצה - היו נתפסים ומוצאים כולם להריגה. ונעמדה השאלה המותר לשים כר בפי התינוק כדי להשתיקו. במעשה זה היה חשש לסכנה שמא ייחנק הילד. בינתיים ניגש אחד ושם את הכר בפיו של אותו תינוק. והנה, אחרי שעברו הרשעים הארורים ניגשו להסיר את הכר וראו לתדהמתם שהילד נחנק. והשאלה היא אפוא אם היה מותר לשים את הכר בכדי להציל שאר האנשים, או אין היתר בזה, והאדם שעשה זאת, אם כי בשגגה, עליו לקבל על עצמו תשובה "שיכופר לו חטאו

הרב עונה להם כך: "אלו שלא רצו להציל נפשם ע"י החנקת ילד מישראל, קידשו שם שמים. אבל זה "שכן עשה, לא צריך להצטער ולהתחרט מכיוון שכדין עשה בכדי להציל נפשות מישראל

אז מה לומדים על היהודים?

שו"תים מראים לנו שלמרות תנאי החיים הבלתי אנושיים יהודים ניסו לשמור על מצוות ועל ערכים.

ניסיון זה מצביע על המאבק לשמור על צלם אנוש, על "מותר האדם מהבהמה" שקיוו הגרמנים למחוק.

מנהיגים יהודים בתקופת השואה :

היודנראט (מועצת היהודים) שתפקידה היה לתווך בין השלטון הנאצי לבין הקהילה היהודית.

קמו הנהגות שלא מונו על ידי הנאצים

רבנים נחשבו מימים ימימה למנהיגים טבעיים של הקהילות היהודיות

מובילי תנועות הנוער נחשבו למנהיגים בגטאות, וזאת על אף שלא מונו רשמית

יודנראט-מועצת היהודים

הנאצים העמידו בראש כל גטו "מועצת יהודים" (יודנראט, בגרמנית) שתפקידה לנהל את חיי הגטו עבורם

תפקידו של היודנראט היה מורכב ביותר: מצד אחד הוא נאלץ לשתף פעולה עם השלטון הנאצי ולשרת את המדיניות הנאצית, ומצד אחר ראשי היודנראטים חשו אחריות לצרכים של יושבי הגטו ושאפו להקל עליהם

בשל התפקיד ה"כפול" והסותר שטמון במינוי התלבטו יהודים רבים אם לקבל את "המשרה" שהציעו להם הגרמנים או לאו. לעיתים לא הייתה אפשרות להתלבט: היו פעמים שהגרמנים אילצו יהודים באיומים לקבל על עצמם את תפקיד איש היודנראט.

אדם צ'רניאקוב

עיינו בערך "אדם צ'רניאקוב" בוויקיפדיה ולימדו על

הדמות https://he.wikipedia.org/wiki/%D7%90%D7%93%D7%9D_%D7%A6%27%D7%A8%D7%A0%D7%99%D7%90%D7%A7%D7%95%D7%91

רבנים כהנהגה בתקופת השואה

לצד ההנהגה הרשמית של היודנראט, תפקדו רבנים רבים כדמויות דומיננטיות בחיי הקהילה היהודית. כך יכלו יהודים מאמינים רבים להמשיך למצוא ברבנים משען ונחמה, כמו לפני המלחמה. **הדבר התבטא בפניות יהודים אל הרבנים בשאלות הלכתיות ובציפייה לתשובות שהורו להם כיצד עליהם לנהוג במצבים שונים שהוכתבו ממציאות החיים בגטאות.** רבנים מסוימים נהגו לדרוש בכל שבת דרשה על פרשת השבוע. – דרשה שכללה התייחסות אקטואלית למציאות החיים. עבור יהודים דתיים רבים בתקופת השואה היה הרב דמות דומיננטית וחשובה ביותר.

האדמו"ר מפיאסצ'נה

אדמו"ר מפיאסצ'נה, או בשמו המלא: הרב קלונימוס קלמיש שפירא. האדמו"ר מפיאסצ'נה היה מצעירי האדמו"רים החסידיים בפולין שבין המלחמות, ומן הבולטים שבהם. הוא **נודע כאיש חינוך והתפרסם בזכות חיבוריו החדשניים בתחום החינוך החסידי**. החשוב בחיבוריו הוא "חובת התלמידים".

בתקופת השואה שהה האדמו"ר בגטו ורשה, המשיך לנהל שם "שולחן חסידי" (טיש) מדי שבת, ואף נשא דרשות בהתאם לנסיבות הימים. דרשותיו, אשר נמשכו עד סמוך לתקופת חיסול הגטו, נמצאו לאחר המלחמה ופורסמו בספר "אש קודש".

סרטוני עדויות על האדמור:

<https://youtu.be/2r41nuUEmRc>

<https://youtu.be/3LeV2Zurh3g>

האם לצאת למרד בגרמנים ??

ההסבר למיעוט היחסי של המורדים בגטאות נעוץ בכמה גורמים, שבראשם הרצון לשרוד

משמעות המרד המזוין הייתה על פי רוב מוות ודאי. לפיכך, אנשים שהאמינו כי יש להם סיכוי להציל את עצמם ואת בני משפחותיהם העדיפו לא למרוד

הגרמנים ניצלו את רצונם הנואש של היהודים לשרוד והפעילו מערכת מתוחכמת של הונאה, שגרמה לקורבנות להאמין כי הם עתידים להינצל

לרוב, כשהבינו הקורבנות את המזימה הנאצית, הם כבר היו נטולי אפשרות להתנגד

השפעת התנאים הפיזיים על הרצון למרוד

התנאים הפיזיים בגטאות היו לרוב קשים; היהודים סבלו מרעב, ממחלות, מצפיפות גדולה ומבידוד מהאוכלוסייה הלא יהודית. כל אלה הקשו על התגבשות רעיון המרד ועל התארגנות הדרושה לקיימו.

שלוש שורות בהיסטוריה

בגטאות השונים התגבשו קבוצות והתארגנויות של בני נוער וצעירים לפעולות של נקמה ומרידה בנאצים. צעירים וצעירות יהודיים, חסרי הכשרה צבאית מסודרת, בחרו במודע להילחם בנאצים על אף שצבאות גדולים ומנוסים כבר נכנעו בפני החיילים הגרמנים.

אותם צעירים הבינו שהם כנראה יפלו בקרב, אך לתפיסתם במעשה זה הם: **"נלחמים בשביל שלוש שורות בהיסטוריה, ובלבד שלא ייאמר שהנוער היהודי הלך כצאן לטבח"**

(אהרון דולק ליבסקינד, מנהיג המרד בגטו קרקוב, נובמבר 1942)

אמונה בצדק

<https://youtu.be/YeFtUzETaDM>

אבא קובנר מספר

<https://youtu.be/9Kk6yuXHcs8>

צעירים מתלבטים מתי לפתוח במרד?

הצעירים היהודים שהחליטו להישאר בגטאות ולהתארגן למרד בנאצים התלבטו בשתי שאלות מרכזיות:

א. שאלת עיתוי המרד: **מתי לפתוח במרד**

היה ברור כי יש לפתוח במרד רק בשלב הגירוש האחרון והסופי מן הגטו, ולא קודם לכן, כדי שלא לגרום לזירוז חיסולו של הגטו.

ב. שאלת הגיבוי הציבורי: האם רשאים הצעירים היהודים לפתוח במרד ללא הסכמת תושבי הגטו והיונדראט? **האם המורדים רשאים לסכן במעשיהם מבוגרים וילדים מבלי לקבל את הסכמתם?**

אנשי היודארנט מתנגדים למרד

גטאות רבים התנגדו אנשי היודנראט נחרצות למרד ולחצו על תושבי הגטו להימנע ממעורבות בהתארגנות המחתרתית. התנגדות זו נבעה מחשש שפריצתו של מרד תוביל בסופו של דבר לחיסול הגטו.

רוב תושבי הגטאות גיבו את אנשי היודנראט בתפיסה זו.

מרד גטו ורשה

<https://youtu.be/BNJ09OhhYnk>

https://encrypted-vtbn0.gstatic.com/video?q=tbn:ANd9GcRPYaktmRZ_KQPLEtBww04EBTxJLj1ceDYGew

